

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

DƯƠNG NGỌC MINH

**ĐẶC TRƯNG HẬU HIỆN ĐẠI TRONG TIỂU THUYẾT
CÁI TRÔNG THIẾC CỦA GÜNTER GRASS
VÀ TIỂU THUYẾT *NHỮNG ĐỨA TRẺ CHẾT GIÁ*
CỦA NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: TS. Ôn Thị Mỹ Linh

THÁI NGUYÊN - NĂM 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu khoa học độc lập của riêng tôi. Các số liệu sử dụng phân tích trong luận án có nguồn gốc rõ ràng, đã công bố theo đúng quy định. Các kết quả nghiên cứu trong luận án do tôi tự tìm hiểu, phân tích một cách trung thực, khách quan và phù hợp với thực tiễn của Việt Nam. Các kết quả này chưa từng được công bố trong bất kỳ nghiên cứu nào khác.

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Người cam đoan

Dương Ngọc Minh

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới cô giáo TS. Ôn Thị Mỹ Linh đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ tôi hoàn thành luận văn này.

Tôi xin cảm ơn Ban Giám hiệu, Ban Chủ nhiệm khoa Ngữ văn, khoa Sau đại học – trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học tập nghiên cứu tại trường.

Tôi xin cảm ơn gia đình, toàn thể bạn bè đã giúp đỡ và động viên khuyến khích tôi trong suốt quá trình nghiên cứu và hoàn thành khoá học này.

Tôi xin chân thành cảm ơn!

Thái Nguyên, tháng 4 năm 2018

Tác giả luận văn

Dương Ngọc Minh

MỤC LỤC

Trang bìa phụ	
Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
Chương 1. NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG	8
1.1. Chủ nghĩa hậu hiện đại	8
1.1.1. Khái niệm	8
1.1.2. Đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại	10
1.2. Nhà văn Günter Grass và Nhà văn Nguyễn Bình Phương	12
1.2.1. Cuộc đời, sự nghiệp sáng tác của nhà văn Günter Grass (1927-2015)....	12
1.2.2. Cuộc đời, sự nghiệp sáng tác của nhà văn Nguyễn Bình Phương (1965) ...	15
Chương 2. KẾT CẤU ĐA ĐIỂM NHÌN	19
2.1. Giới thuyết về điểm nhìn, đa điểm nhìn	19
2.2. Đa điểm nhìn trong <i>Cái trống thiếc</i> và <i>Những đứa trẻ chết già</i>	20
2.2.1. Sự đối thoại giữa các điểm nhìn bên trong	20
2.2.2. Sự đối thoại giữa các điểm nhìn bên ngoài	28
Chương 3. HIỆN THỰC HUYỀN ẢO	45
3.1. Khái niệm “hiện thực huyền ảo”	45
3.2. Hiện thực huyền ảo qua nghệ thuật tổ chức không- thời gian.....	45
3.2.1. Hiện thực huyền ảo qua nghệ thuật tổ chức không gian	45
3.2.2. Hiện thực huyền ảo qua nghệ thuật tổ chức thời gian.....	57
3.3. Hiện thực huyền ảo qua nghệ thuật xây dựng nhân vật	66
3.3.1. Sự pha trộn của yếu tố bình thường và dị thường trong ngoại hình	66
3.3.2. Sự pha trộn của yếu tố bình thường và dị thường trong tâm lý, tính cách....	74
KẾT LUẬN.....	83
TÀI LIỆU THAM KHẢO	85

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Lịch sử văn học thế giới đã trải qua những trào lưu văn học gắn với những thời đại lịch sử cụ thể. Từ văn học cổ Hy Lạp đến văn học Phục hưng, văn học Cổ điển, văn học Ánh sáng, văn học lãng mạn- hiện thực. Và đến thế kỉ XX, người ta không thể không nhắc đến văn học hậu hiện đại. Chủ nghĩa hậu hiện đại là một trường phái văn học có khả năng hướng dẫn sáng tạo cho toàn bộ những ngành nghệ thuật ngày nay và tất nhiên trong đó có văn học. Trên thế giới, hậu hiện đại xuất hiện cách đây khoảng 40 năm và nó cùng với những biểu hiện cụ thể trong các sáng tác văn học đã trở thành đối tượng thu hút sự quan tâm của nhiều thế hệ nhà nghiên cứu cũng như độc giả.

1.2. Văn học Đức thế kỉ XX không chỉ là một trong những đại diện tiêu biểu của văn học Châu Âu mà còn được coi là một bộ phận quan trọng cấu thành nên diện mạo văn học thế giới ở thế kỉ này với nhiều tên tuổi lớn trong đó có Günter Grass- người được coi là lương tâm của nước Đức. Tên tuổi của nhà văn lỗi lạc này gắn liền với tiểu thuyết *Cái trống thiếc*.

Günter Grass sinh năm 1927 ở Danzing- Langfuhr, trong một gia đình có cha mẹ làm nghề buôn bán nhỏ. Quê hương và những năm tháng tuổi thơ là nguồn cảm hứng cho nhiều tác phẩm của G.Grass. Trước khi đến với sự nghiệp văn chương, ông từng học hội họa và điêu khắc ở Viện nghệ thuật Dusseldorf (1948- 1952). Sau đó tiếp tục học tại Đại học Mỹ thuật Berlin (1953- 1956). Từ năm 1956 đến năm 1959, ông tham gia hoạt động điêu khắc, hội họa và viết văn ở Paris, sau đó ở Berlin. Trong thời gian này, những tác phẩm đầu tiên của ông ra đời: bài thơ đầu tiên được xuất bản năm 1956, vở kịch đầu tiên viết năm 1957 nhưng phải đến năm 1959 với cuốn tiểu thuyết đầu tay *Cái trống thiếc*, tên tuổi của ông mới thực sự được nhìn nhận. Và cùng với tiểu thuyết này, G.Grass đã được trao giải Nobel văn học năm 1999.

1.3. Ở Việt Nam, các nhà nghiên cứu còn tranh cãi nhiều về việc có tồn tại hay không chủ nghĩa hậu hiện đại trong văn học. Tuy nhiên, hầu hết các nhà nghiên cứu, giới phê bình, sáng tác đều đồng thuận khi cho rằng văn học hậu hiện đại thế giới đã có nhiều ảnh hưởng tới sáng tác của các nhà văn, nhà thơ Việt Nam đương đại, gợi cảm

hứng cho các nhà văn, nhà thơ Việt Nam cách tân cách viết, lối viết. Cảm quan hậu hiện đại và các thủ pháp hậu hiện đại đã được sử dụng trong nhiều tác phẩm văn học Việt Nam từ sau năm 1986.

Độc giả yêu mến văn chương nói chung, văn học hậu hiện đại nói riêng chắc hẳn không còn xa lạ với những cái tên như Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn Việt Hà, Đặng Thân, Phạm Thị Hoài... và đương nhiên không thể không nhắc tới Nguyễn Bình Phương với những tác phẩm mang đậm dấu ấn hậu hiện đại. Một trong số những sáng tác ấy là tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già*.

1.4. Nếu nhà văn Đức Günter Grass làm chấn động thế giới với cuốn tiểu thuyết kinh điển *Cái trống thiếc* thì ở Việt Nam, *Những đứa trẻ chết già* cũng gây được tiếng vang lớn trong giới phê bình cũng như độc giả yêu mến văn chương. Mặc dù ra đời ở hai đất nước cách xa nhau về mặt địa lý, được viết bởi hai nhà văn khác nhau nhưng hai tác phẩm này lại có những điểm tương đồng thú vị bên cạnh những nét dị biệt.

1.5. Nghiên cứu “Đặc trưng hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* của Günter Grass và tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già* của Nguyễn Bình Phương” để thấy được giá trị của những cuốn tiểu thuyết này, đồng thời giúp chúng ta có cái nhìn toàn diện và sâu sắc hơn về những đặc trưng hậu hiện đại trong văn học thế giới cũng như văn học Việt Nam.

Từ những lí do trên mà chúng tôi lựa chọn nghiên cứu về “Đặc trưng chủ nghĩa hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* của Günter Grass và *Những đứa trẻ chết già* của Nguyễn Bình Phương”.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Những công trình nghiên cứu về tiểu thuyết *Cái trống thiếc*

Günter Grass được coi là một trong những cây đại thụ của nền văn học Đức. Ông nổi tiếng với tiểu thuyết *Cái trống thiếc* xuất bản năm 1959 tại Đức. Với tác phẩm này Günter Grass đã nhận được giải thưởng Nobel về văn học năm 1999. Hiện nay, tiểu thuyết này được dịch ra gần 50 thứ tiếng. Trên thế giới, từ khi tiểu thuyết này ra đời nó được xem như một hiện tượng và nhận được sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu. Mặc dù được ra đời từ khá sớm và lập tức được đánh giá như tiếng trống đánh thức nền văn học Đức sau cơn mù mịt hậu chiến, và dù cho trên thế giới đã có

hàng chục công trình và hàng trăm bài viết về tác phẩm ấy thì *Cái trống thiếc* và tác giả của nó ở Việt Nam vẫn còn là lời “bỏ ngõ”. Có một số bài viết về tác phẩm này của Grass nhưng đa phần chỉ mang tính chất giới thiệu, điếm qua về đặc điểm nội dung và nghệ thuật, chưa có một công trình nào thực sự xứng đáng với tầm vóc của tác giả và tác phẩm đạt giải Nobel văn học năm 1999 – người được coi là “luơng tâm của nước Đức”. Ở Việt Nam, độc giả được tiếp cận cuốn tiểu thuyết này khá muộn so với thời điểm mà nó ra đời thông qua bản dịch của dịch giả Dương Tường. Có lẽ vì điều đó mà rất ít những công trình nghiên cứu về tiểu thuyết này.

Trong lời giới thiệu có tựa đề *Cái trống thiếc trong nền văn học hiện đại Đức*, dịch giả Dương Tường cũng giới thiệu với độc giả Việt Nam những nét cơ bản nhất về tiểu sử của Günter Grass, những đánh giá của dịch giả về tiểu thuyết *Cái trống thiếc* trên cả phương diện nội dung cũng như bút pháp nghệ thuật. Đây cũng có thể coi là một bài nghiên cứu có tính chất giới thiệu về Grass và tiểu thuyết của ông.

Năm 2002, khi tiểu thuyết *Cái trống thiếc* được dịch ở Việt Nam, dịch giả Dương Tường đã mở cuộc hội thảo về tiểu thuyết *Cái trống thiếc* của Günter Grass tại viện Goethe, Hà Nội vào ngày 23.11.2002. Cuộc hội thảo đã nhận được sự quan tâm của đông đảo các nhà nghiên cứu, các dịch giả cũng như độc giả yêu mến văn chương.

Lê Huy Bắc trong *Văn học hậu hiện đại lý thuyết và tiếp nhận*, Nxb Đại học Sư phạm 2013, khi viết về khuynh hướng huyền ảo trong văn chương hậu hiện đại đã nhắc đến đặc trưng này trong *Cái trống thiếc* của Günter Grass. Bài biết của nhà nghiên cứu Lê Huy Bắc có tính chất định hướng cho các công trình nghiên cứu về đặc trưng hậu hiện đại nói chung và tiểu thuyết *Cái trống thiếc* nói riêng.

Luận văn thạc sĩ của Nguyễn Thị Huyền Trang, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, năm 2012 đã nghiên cứu về *Huyền thoại trong tiểu thuyết Cái trống thiếc của Gunter Grass*. Trong công trình nghiên cứu của mình, người viết đã đi sâu phân tích tính huyền thoại được biểu hiện trong cuốn tiểu thuyết này với những yếu tố huyền thoại về nội dung và thi pháp huyền thoại hóa. Đây được xem là một trong những công trình nghiên cứu đầu tiên mang tính chuyên sâu về tiểu thuyết *Cái trống thiếc*.

Năm 2014, trong luận văn tốt nghiệp đại học của Vũ Thùy Dung trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2, *Cái trống thiếc* trở thành đối tượng nghiên cứu của luận văn với tên gọi *Thế giới nghệ thuật trong tiểu thuyết Cái trống thiếc của Gunter Grass*. Một lần nữa, tiểu thuyết *Cái trống thiếc* lại được xem là đối tượng của các nhà nghiên cứu.

Với một lịch sử vấn đề như thế, chúng tôi hy vọng luận văn này sẽ là một trong những công trình có tính chất thử nghiệm nghiêm túc và chuyên sâu về một tác phẩm kiệt xuất và tác giả của nó – nhà văn được coi là một trong những người khổng lồ của văn chương thế kỷ XX.

2.2. Những công trình nghiên cứu về tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương và Những đứa trẻ chết già

Trên văn đàn văn học Việt Nam đương đại, Nguyễn Bình Phương là một trong những nhà văn tiêu biểu. Có rất nhiều những công trình nghiên cứu về Nguyễn Bình Phương và tiểu thuyết của ông.

Nhắc đến những nghiên cứu về tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già* không thể không nhắc đến nhà nghiên cứu phê bình Thụy Khuê- một trong những người đầu tiên quan tâm đến các sáng tác của Nguyễn Bình Phương và có những công trình nghiên cứu chuyên sâu về tác giả này. Những công trình nghiên cứu ấy được đăng tải trên trang web <http://thuykhue.free.fr/>. Với “Khuyh hướng hiện thực huyền ảo trong tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già*”, “Tính chất hiện thực linh ảo âm dương trong tiểu thuyết *Người đi vắng*”, “Những yếu tố tiểu thuyết mới trong tác phẩm *Trí nhớ suy tàn*”... đã mang đến cái nhìn toàn diện hơn về những sáng tác của Nguyễn Bình Phương. Nghiên cứu về các sáng tác của Nguyễn Bình Phương , Thụy Khuê nhấn mạnh đến những yếu tố mới trong tiểu thuyết của ông. Thụy Khuê đánh giá cao sự nỗ lực tìm tòi và những đổi mới trong kĩ thuật viết của Nguyễn Bình Phương: “...có thể đọc xuôi, đọc ngược, đọc từ trong ra ngoài, từ trên xuống dưới, đều “được” cả! Cấu trúc lắp ghép, cắt dán hội họa, cho phép mỗi độc giả có thể sáng tạo ra một lối đọc riêng. Và vì có thể có nhiều “sự đọc” khác nhau cho nên có nhiều cách hiểu khác nhau và do đó tác giả đã tạo ra một mê hồn trận”. Cùng với Thụy Khuê, Đoàn Ánh Dương cũng là tên tuổi gắn liền với những bài nghiên cứu về Nguyễn Bình Phương như “*Vào cõi, Những đứa trẻ chết già: tiểu thuyết-(trong) tiểu thuyết*”; Nguyễn Bình

Phuong, “Lục đầu giang” tiểu thuyết”; *“Người đi vắng: Tiểu thuyết huyền- sử”*; *“Trí nhớ suy tàn: Tiểu thuyết- thơ- nhật kí”* ... Qua các bài viết này, nhà nghiên cứu đã khái quát lên hai đặc trưng cơ bản trong thế giới nghệ thuật của tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương: huyền thoại và thi pháp kết cấu.

Đoàn Cẩm Thi cũng là một trong những nhà nghiên cứu rất quan tâm đến tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương. Những công trình nghiên cứu tiêu biểu phải kể đến như *“Sáng tạo văn học: giữa mơ và điên, Người đàn bà năm: Từ thiếu nữ ngủ ngày đến Người đi vắng của Nguyễn Bình Phương”*. Đoàn Cẩm Thi chủ yếu tiếp nhận tác phẩm của Nguyễn Bình Phương từ cái nhìn phân tâm học với những thái cực của con người: giữa vô thức và hữu thức, tỉnh táo và điên loạn, hiện thực và ảo mộng... Nhà nghiên cứu này cũng chỉ ra nét độc đáo trong cách thức đi sâu vào đời sống, con người của nhà văn Thái Nguyên qua việc liên hệ với các hình tượng trong sáng tác của Hồ Xuân Hương, Hàn Mặc Tử.

Nếu Đoàn Cẩm Thi tiếp cận tác phẩm của Nguyễn Bình Phương từ góc nhìn phân tâm học thì với Nguyễn Chí Hoan, lại đặc biệt quan tâm đến kỹ thuật viết trong các tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương. Các bài viết như *“Cấp độ hiện thực và sự hão huyền của ý thức trong Thoại kĩ thủy”*, *“Những hành trình qua trống rỗng”* là những công trình tiêu biểu của Nguyễn Chí Hoan về Nguyễn Bình Phương cũng như tiểu thuyết của ông. Nhà nghiên cứu đã chỉ ra những hạn chế trong sáng tác của Nguyễn Bình Phương: *“...bị kỹ thuật kết cấu kéo căng ra quá mức, khiến cho tham vọng luận đề của một cuốn sách trở nên giống như một tham vọng khái quát bằng kỹ thuật dựng truyện hơn là những hoa trái của một trải nghiệm thực sự”*.

Bên cạnh đó, có không ít những khóa luận tốt nghiệp, luận văn thạc sĩ, tiến sĩ lấy tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương làm đối tượng nghiên cứu. Hồ Bích Ngọc trong luận văn thạc sĩ năm 2006 (ĐHSP Hà Nội) với *“Nguyễn Bình Phương với việc khai thác tiềm năng thể loại để hiện đại hóa tiểu thuyết”* đã tập trung điểm nhìn nghiên cứu vào khía cạnh ngôn ngữ trong những tác phẩm của Nguyễn Bình Phương. Từ đó, cho thấy những cách tân, đổi mới trong nghệ thuật cảm bút của Nguyễn Bình Phương.

Nguyễn Ngọc Anh (ĐHSP Thái Nguyên) với luận văn thạc sĩ “*Yếu tố kì ảo trong tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương*” cũng chỉ ra những yếu tố kì ảo trong tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương trên các phương diện không gian, thời gian, nhân vật...

Ngoài ra, những khóa luận tốt nghiệp, luận văn nghiên cứu về Nguyễn Bình Phương có thể kể đến như luận văn thạc sĩ văn học của Vũ Thị Phương, trường Đại học Khoa học và Xã hội Nhân văn năm 2008: “*Những cách tân nghệ thuật trong tiểu thuyết của Nguyễn Bình Phương*”, khóa luận tốt nghiệp “*Cốt truyện và nhân vật trong tiểu thuyết Nguyễn Bình Phương*” của Nguyễn Thị Thúy Hằng, khoa văn học, trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn năm 2010...

Những công trình nghiên cứu nói trên là tiền đề quan trọng, giúp chúng tôi có cơ sở để tiếp tục đào sâu những đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* và *Những đứa trẻ chết già* ở đề tài nghiên cứu này.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu: Đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* và tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già*.

3.2. Phạm vi nghiên cứu: nghiên cứu những đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* của Günter Grass qua bản dịch của Dương Tường dịch từ bản tiếng Anh của Ralph Manheim được xuất bản năm 2002 và tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già* xuất bản năm 2013.

4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

4.1. Mục đích

Mục đích của việc nghiên cứu đề tài là hướng đến việc làm sáng rõ những đặc trưng của chủ nghĩa hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Cái trống thiếc* và tiểu thuyết *Những đứa trẻ chết già*. Từ đó, giúp độc giả cảm nhận được nét độc đáo về nội dung và nghệ thuật của hai tiểu thuyết này, đồng thời thấy được tài năng, vị trí của Günter Grass đối với lịch sử văn học Đức nói riêng và văn học thế giới nói chung, thấy được những nét đặc sắc trong ngòi bút của Nguyễn Bình Phương, vai trò, vị trí của Nguyễn Bình Phương trong nền văn học Việt Nam đương đại. Qua nghiên cứu so sánh, phát hiện những điểm tương đồng và dị biệt trong đặc trưng hậu hiện đại của hai cuốn tiểu thuyết này.